

ADMINISTRACINĖ TEISĖ VACLOVO BIRŽIŠKOS AKIMIS

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės instituto docentė
socialinių mokslų (teisės) daktarė
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
El. paštas: <ieva@mruni.eu>

Lietuvoje administracinės teisės paskaitos buvo pradėtos skaityti 1922 m. rudenį Lietuvos universitete. Skaitė jas V. Biržiška, pripažintas Lietuvos knygotyriminkas, dokumentotyriminkas, spaudos ir knygos istorijos žinovas, bibliografas, biografistikos pradininkas. V. Biržiška nėra išleidęs nė vieno veikalų, susijusio su administracine teise, išskyrus, manytina, administracinės teisės paskaitų planus, atspindėjusius administracinės teisės paskaitų turinį ir to meto teisininkų supratimą apie šią teisės šaką. Be to, tarpukario Lietuvoje iki 1939 metų nebuvo knygų, skirtų administracinės teisės studijoms. Taigi, tyrimo tikslas – išanalizuoti 1931–1932 ir 1936–1937 metų administracinės teisės dalyko planus bei 1935 m. ir 1937 m. išleistus paskaitų konspektus kaip vienintelius to meto administracinės teisės studijų šaltinius.

In Lithuania administrative law lectures began to be read in 1922 at the University of Lithuania. The lectures were read by V. Biržiška, a recognized and well-known book scientist, documentarian, book and press historian, bibliographer, the pioneer of biographistic resources. V. Biržiška had not published any works related to administrative law, except, it seems, Administrative Law course syllabi reflecting the content of the classes and the understanding of lawyers of that time in this branch of law. In addition, there were no books dedicated to the studies of administrative law in the Interwar period until 1939 in Lithuania. Thus, the purpose of this study is to analyze Administrative Law course descriptions from 1931/1932 and 1936/1937 academic years and lectures' notes published in 1935 and 1937 as the only sources of the administrative law studies.

„<...> administracinės teisės dėstytojų mums neteko susilaukti beveik jokių palikimų“¹.

Įvadas

V. Biržiška buvo kultūros istorikas, knygotyriminkas, dokumentotyriminkas², spaudos istorijos žinovas³, parengęs bibliografinių veikalų, tarp jų studiją apie Lietuvos studentus užsienio universitetuose XIV–XVII amžiais⁴, skelbęs 1863 m. sukilimo raštus⁵, nustatęs seniausią žinomą lietuvišką priesaiką teis-

¹ ŠIDLAUSKAS, K. Administracinio teismo problemos. *Aidai*, 1954, nr. 3, p. 129.

² BIRŽIŠKA, V. Kuo mums svarbios senosios knygos. *Bibliografijos žinios*, 1931, 4; BIRŽIŠKA, V. Lietuviškų knygų istorijos XVI–XVIII amžiuje bruožai. *Baras*, 1925, nr. 3, p. 60–64; ŠTIKONAITĖ, I. Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje. *Archivum Lithuanicum*, 2004, nr. 6, p. 199.

³ Medžiaga lietuvių spaudos uždraudimo istorijai: publikacija. [Parengė] V. Biržiška. *Tauta ir žodis*, 1928, kn. 5; BIRŽIŠKA, V. „Aušra“ 1883–1933 metais. Iš *Vasario 16-ji: Lietuvos nepriklausomybės 15-kos metų sukaktuvėms paminėti*. Redagavo Vincas Daudzvardas. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 1933, p. 110–116.

⁴ BIRŽIŠKA, V. *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVII amžiais*. Chicago, 1987.

⁵ ŠENAVIČIENĖ, I. Lietuvių kalba 1863 m. sukilimo agitacijoje. *Lithuanistica*, 2006, t. 67, nr. 3, p. 13–23.

muose⁶, bibliografas ir biografas⁷, biografistikos teorijos ir metodologijos pradininkas⁸, leidinių redaktorius⁹, vertėjas¹⁰, visuomenininkas, priklausęs įvairioms draugijoms¹¹, rūpinęs Lietuvos bibliotekų plėtra¹², retų knygų kolekcininkas¹³, terminologas, sukūręs fizikinį terminą „pagreitis“¹⁴.

Taigi nenuostabu, kad V. Biržiškos veikla dažniausiai domisi ne teisininkai, o istorikai, bibliografs, knygotyrininkai¹⁵, nors jis buvo baigęs teisės studijas Sankt Peterburgo universitete, vadovavo Lietuvos universiteto Teisių fakultetui ir Administracinės teisės katedrai, taip pat buvo ilgametis administracinės teisės dalyko dėstytojas Teisių fakultete.

Teisinių studijų, skirtų V. Biržiškos teisei veiklai, beveik nėra. Paminėtini M. Maksimaičio ir šio tyrimo autorės straipsniai¹⁶. Ir tai nenuostabu, nes tarp V. Biržiškos mokslinių darbų nerasime veikalų, susijusių su administracine teise ir teise apskritai. Kai 1930 m. kovo mėnesį Teisių fakulteto taryba svarstė siūlymą suteikti V. Biržiškai ordinarinio profesoriaus vardą, buvo įvardyti jo veikalai ir pažymėta, kad „nors komisija konstatuoja, kad tas žymus mokslinis veikimas <...> jo dėstomo dalyko – administracinės teisės – neliečia, tačiau bendrai su socialinės teisės problema – istorine lietuvių kova dėl savosios knygos – <...> ryšio be abejo turi <...> ; be abejonės administracinės teisės kursas gali tą Rusijos policinę akciją prieš lietuvių knygas svarstyti ir šia problema domėtis“¹⁷.

⁶ MARKEVIČIUS, A. XVII amžiaus Ukmergės teismų lietuviškos priesaikos ir jų kalbos santykis su dabartine širvintiškių pratarne. *Archivum Lithuanicum*, 2008, nr. 10, p. 98.

⁷ BIRŽIŠKA, V. *Aleksandrynas. Senujų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir bibliografijos*. T. I: XVI–XVII amžiai. Čikaga: JAV LB Kultūros Fondas, 1960; BIRŽIŠKA, V. Po naujausias bibliografijas apsižvelgus. *Baras*, 1925, nr. 1, p. 72–82.

⁸ JAKIMAVIČIŪTĖ, I. Biografistikos samprata Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose. *Knygotyra*, 2008, nr. 51, p. 109–125.

⁹ Pavyzdžiui, leidinys „Bibliografijos žinios“, leistas 1928–1943 metais; redagavo „Lietuviškąją enciklopediją“, žurnalą „Mūsų senovė“ ir kt.

¹⁰ Yra išvertęs Aischilo dramą „Prikaltasis Prometėjas“. Žr.: KASPERIONYTĖ, R. Antikinis mitas Vinco Mykolaičio-Putino poemoje „Prometėjas“. *Teksto slėpiniai*, 2013, p. 45–54.

¹¹ Pavyzdžiui, Lietuvos rašytojų draugijai, Lietuvos kultūros draugijai, Lietuvos bibliotekininkų draugijos pirmininkas. Plačiau: KOLEVINSKIENĖ, Ž. Lietuvių rašytojų draugijos veikla 1970–1973 metais. *Teksto slėpiniai: Literatūros istorija*, 2009, p. 189–211; JANUŠAUSKAITĖ, I. Pirmasis lietuviškos spaudos atgavimo minėjimas nepriklausomoje Lietuvoje 1929 metais. *Knygotyra*, 2016, nr. 67, p. 45–63.

¹² Kodėl mažai skaitomos lietuviškos knygos: prof. Vaclovo Biržiškos nuomonė. *Lietuvos žinios*, 1940, kovo 28.

¹³ BEREZAUSKIENĖ, A. Halinos Didžiulytės-Mošinskienės ir Algirdo Mošinskio asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2015, nr. 65, p. 149–177.

¹⁴ MALINAUSKAS, A. Mokslo darbų cituojamumas kaip mokslinio darbo kokybės matas. LMA: *Šiuolaikinis mokslas visuomenei*, 2011, p. 37–55. Daugiau žr.: *Lietuvių enciklopedija*. Trečias tomas. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, p. 25–26; *Mažoji lietuviškoji tarmybinė enciklopedija*. I tomas. Vilnius: Mintis, 1966, p. 240; *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 68; *Lietuva: biografijos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 249–250.

¹⁵ RAGUOTIENĖ, G.; RAGUOTIS, B. Vaclovo Biržiškos gyvenimo ir veiklos bruožai. In: BIRŽIŠKA, V. *Knygotyros darbai*. Vilnius: Pradai, 1998, p. 7–27; LIEPAITĖ, I. Lietuvos knygotyros mokyklos koncepcijų raiška akademiiniuose kursuose. *Knygotyra*, 2010, nr. 54, p. 93–110; KAUNAS, D. Martyno Jankaus leidybinė veikla ir vaidmuo kultūriname ir politiniame sąjūdyje. *Knygotyra*, 2009, nr. 52, p. 7–37; MATIJOŠIENĖ, A. Leidinys apie bibliografijos mokslo raidą. *Knygotyra*, 2009, nr. 52, p. 269–272; ČEPTYTĖ, J. Bibliografijos klasifikavimo idėjos tarpukario Lietuvoje (istorinis ir loginis požiūris). *Knygotyra*, 2007, nr. 48, p. 124–148; JUONYTĖ, Ž. Lietuvos žydų religinė knyga 1928–1940 metų „Bibliografijos žiniose“. *Knygotyra*, nr. 2014, 63, p. 129–142; KRAULS, I. Gerosios bibliotekų, knygų ir skaitymo dvasios istorija Šiaurės Europoje ir Baltijos šalyse. *Knygotyra*, nr. 2014, 62, p. 290–297; plačiau: MISIŪNAS, R. Leidyba prieškarinio ir šandienos Lietuvoje: patirties lyginamoji analizė. *Knygotyra*, 2014, nr. 62, p. 273–289.

¹⁶ MAKSIMAITIS, M. Juodžiausias Mykolo Romerio gyvenimo tarpsnis. *Teisė*, 2017, t. 102, p. 16–30; MAKSIMAITIS, M. Lietuvos naujausios teisės istorijos tyrimai: rezultatai ir problemos. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 42–54; MAKSIMAITIS, M. Petras Leonas: advokatas ir profesorius. *Jurisprudencija*, 2016, nr. 23(1), p. 7–24. DEVIATNIKOVAITĖ, I. Administracinės teisės samprata ir mokslas tarpukario Lietuvoje. *Teisė*, 2018, t. 106, p. 80–98.

¹⁷ LCVA. F. 391, ap. 4, b. 859–864, lap. 193.

Tvirtintina, kad V. Biržiškos mokslinė veikla, kad ir kokia ji buvo novatoriška, nebuvo susijusi su administracine teise, išskyrus keletą administracinės teisės studijų dalyko programų paruošimą¹⁸ ir studentų parengtus konspektus¹⁹. Taigi jis nesidomėjo administracine teise tiek, kad pats atliktų administracinės teisės studijas. Štai ir M. Romeris pažymėjo, kad profesorius neturėjo nei traukos, nei meilės administracinei teisei, nes tai nėra jo specialybė: „jo vieta būti profesoriumi Humanitarinių mokslų fakultete, bet ten nėra jo specialybei skirtos katedros“, „<...> jis visa savo siela ir esme pamilo kultūrą“²⁰. Istorikas P. Čepėnas taip pat rašė, kad „V. Biržiška, dėstęs administracinę teisę, ilgai buvo šio fakulteto sekretoriumi ir dekanu, tačiau savo dėstomuoju dalyku nesidomėjęs ir administracinės teisės klausimais beveik nieko nespausdinęs“²¹. Lieka neaišku, kodėl V. Fridšteinas, K. Račkauskas nebuvo pakviesti dėstyti administracinės teisės dalyko. Iš jų darbų galima spręsti, kad jie profesionaliai domėjosi administracine teise²². Apie K. Račkauską kaip savo asistentą M. Romeris rašė: „turi gerą galvą ir gali ateityje būti rimtas mokslininkas.“²³

Kadangi tarpukario Lietuvoje buvo akivaizdus administracinės teisės studijų dalyko literatūros trūkumas, tad kiekvieni tuo metu išspausdinti užrašai, konspektai, apibūdinantys tik pradėjusią šalyje vystytis administracinės teisės šaką, yra svarbūs ir verti atskiros analizės. Taigi šio tyrimo tikslas – atskleisti administracinės teisės studijas ir jų turinį tarpukario Lietuvoje. Siekiant išsikelti tikslo identifikuojamas V. Biržiškos, pirmojo ir ilgamečio administracinės teisės dėstytojo Lietuvoje, vaidmuo vystant administracinės teisės studijas, analizuojamos iki šiolei netirtos administracinės teisės studijų dalyko, dėstomo Lietuvos (paskui – Vytauto Didžiojo) universitete, programos bei studentų paruošti konspektai ir užrašai pagal minėtas programas. Tyrimo objektas – administracinės teisės studijos ir turinys tarpukario Lietuvoje. Atliekant tyrimą naudotasi istoriniu, dokumentų analizės, archyvinės dokumentinės medžiagos analizės, loginiu, lyginamuoju metodais.

1. Administracinės teisės studijos tarpukario Lietuvos aukštosiose mokyklose

Pagal Valstybės Tarybos 1918 m. gruodžio 5 d. nutarimą²⁴, Lietuvoje pirmoji administracinės (administratyvinės) teisės katedra turėjo pradėti savo veiklą Vilniaus universiteto Socialinių mokslų fakultete.

Tačiau pasisukus istoriniams įvykiams kitaip, pirmoji administracinės teisės katedra buvo įsteigta pagal 1922 m. kovo 24 d. aktą²⁵, kuriuo Steigiamasis Seimas priėmė Lietuvos universiteto statutą. Pagal šio statuto septintąjį straipsnį, vienu iš Teisių fakulteto organų buvo numatyta Administracinės teisės katedra. Tačiau prieš pradėjus veikti Teisių fakultetui Universitete veikė Sociologijos fakultetas, sudarytas iš penkių skyrių, tarp kurių buvo Valstybinės, administratyvinės bei tarptautinės teisės skyrius ir Visuomenės mokslų skyrius. Juose turėjo būti dėstomi valstybinės ir administratyvinės teisės

¹⁸ *Teisių fakulteto programos 1931/1932 m.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931; BIRŽIŠKA, V. *Administracinės teisės programa.* Kaunas: VDU Teisių fakultetas, 1937.

¹⁹ *Administracinės teisės konspektas <...>*; VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai), paruošti prisilaikant 1936/1937 m.m. prof. Biržiškos administracinės teisės programos.* Rankraščio teisėmis, 1937.

²⁰ Tačiau M. Romeris prisipažino, kad vertina ir gerbia V. Biržišką, kad jo jėga ir tikslumas, jam dirbant jo darbu yra stebinantys. RÖMER, M. *Dziennik.* 1934 m. spalio 14 d. (vertė I. Deviatnikovaitė). VU Bibliotekos Rankraščių skyrius. F 75, saug. vien. 11.

²¹ *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922.* Chicago: Lietuvių profesorių draugija Amerikoje, 1972, p. 565.

²² FRIDŠTEINAS, V. Dėl administracinio teismo Lietuvoje. *Teisė*, 1937, nr. 38, p. 187–205; FRIDŠTEINAS, V. Valstybės atsakomybė už nuostolius, padarytus valdininkų neteisėtais veiksmais. *Teisė*, 1938, nr. 43, p. 267–278; RAČKAUSKAS, K. Lietuvos administracinio teismo pradai. *Teisė*, 1937, nr. 37, p. 55–65.

²³ RÖMER, M. *Dziennik.* 1937 m. balandžio 15 d. (vertė I. Deviatnikovaitė) <...>, saug. vien. 12.

²⁴ Valstybės Tarybos 1918 m. gruodžio 5 d. nutarimas dėl Vilniaus universiteto statuto. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, Nr. 1-3a.

²⁵ Universiteto statusas. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 86-738.

arba administratyvinės teisės dalykai²⁶. Tačiau tuo metu šios disciplinos nebuvo dėstomos. Teisių fakultetas savo veiklą pradėjo 1922 m. rugpjūčio 16 d.²⁷

V. Biržiška įsiliejo į universiteto veiklą 1922 m. rugpjūtį, o administracinės teisės dalykas buvo pradėtas dėstyti tų pačių metų rudenį²⁸. V. Biržiška dėstė trečio kurso studentams²⁹ kaip privalomą dalyką³⁰. Trečio kurso dėl to, kad prieš tai, nepavykus atkurti Vilniaus universiteto, kai kurie studentai buvo išklausę po kelis semestrus nepriklausomai veikusiuose Aukštuosiuose Kursuose³¹. 1923 m. administracinės teisės dalykas pradėtas dėstyti Teisių fakultete trečio ir ketvirtą kurso studentams, vėliau šis dalykas ir vėl buvo dėstomas trečio kurso studentams du semestrus³².

1923 m. buvo įsteigtas Ekonomikos skyrius Teisių fakultete, kuriame buvo dėstomas dalykas „Administratyvinė teisė su savivaldybių ūkio politine ir sociale apsauga“³³. Jį dėstė doc. J. Vileišis³⁴. Vėliau šis dalykas buvo pervadintas į administracinės teisės dalyką ir dėstomas tiek Teisių skyriaus, tiek Ekonomikos skyriaus Teisių fakulteto trečio kurso studentams du semestrus profesorius V. Biržiškos. Universitete buvo trumpą laiką vedamos administracinės teisės pratybos. 1935 m. jas vedė V. Biržiška, 1934 m. ir 1936 m. docentas T. Petkevičius³⁵.

Reikia pažymėti, kad apie 1927–1929 metus M. Romeris norėjo vietoje konstitucinės teisės pradėti dėstyti administracinę teisę, nes jautėsi pakankamai padaręs šios teisės šakos mokslė ir kone visas žinias apie ją sudėjęs į dvių tomų veikalą „Valstybė“. „Norėčiau dėstyti naują sritį, – rašė jis, – kurioje jausčiau pačių studijų eigą.“ Tačiau V. Biržiška nesutiko pasikeisti (ne todėl, kad jam patiko dėstyti administracinę teisę, nes jo specializacija yra kita – kultūros istorija, ypač lietuvių, ir bibliografija, bet todėl, kad jam administracinės teisės dalyko dėstymas yra jau įprastas, tuo tarpu konstitucinė teisė, kurios jis irgi nemėgo kaip ir administracinės, būtų nauja našta, kurios jis nenorėjo)³⁶. Negalima nepažymėti, kad M. Romeris, dėstydamas valstybinę teisę, dėmesio skirdavo ir administracinei teisei³⁷. Be to, ir jo knygos bylojo apie domėjimąsi administracine teise³⁸.

Teisių fakultete buvo dėstoma Klaipėdos krašto administracinė teisė, tiesa, vokiečių kalba. Šį dalyką dėstė anksčiau Šveicarijos ir Vokietijos universitetuose dirbęs bei dėl nacių veiklos išvykęs A. Baumgartenas³⁹.

1934 m. įsteigtoje privačioje mokymo įstaigoje, Klaipėdos krašto Prekybos institute, antro kurso studentams buvo dėstoma valstybinės ir administratyvinės teisės disciplina⁴⁰. Dėstė dr. J. Sakalauskas⁴¹.

²⁶ LCVA. F. 631, ap. 12, b. 53, lap. 39–40.

²⁷ Teisių fakulteto apyskaita 1922–24 mokslo metams. *Teisių fakulteto darbai*. Kaunas, 1924, p. 210.

²⁸ Ten pat, p. 226.

²⁹ LCVA. F. 631, ap. 13, b. 57, lap. 1, 13, 17, 40; LCVA. F. 391, ap. 4, b. 859–864, lap. 142.

³⁰ *Lietuvos universiteto Teisės fakulteto reguliamas ir mokslo planas*. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1923, p. 6.

³¹ Teisių fakulteto apyskaita 1922–24 mokslo metams <...>, p. 211.

³² VDU Teisių fakulteto 1937–1938 mokslo metų planas. LCVA. F. 631, ap. 12, b. 281, lap. 247.

³³ LCVA. F. 631, ap. 13, b. 57, lap. 58.

³⁴ *Lietuvos teisininkų kalendorius 1928 metams*. Kaunas: AB „Varpas“, 1927, p. 207; *Lietuvos universitetas: pirmųjų penkerių veikimo metų apyskaita*. Kaunas, 1927, p. 214.

³⁵ *Lietuvos teisininkų kalendorius 1934 metams*. Kaunas: AB „Varpas“, 1934, p. 243.

³⁶ RÖMER, M. *Dziennik*. 1936 m. lapkričio 19 d. (vertė I. Deviatnikovaitė) <...>, saug. vien. 12.

³⁷ *Valstybinės teisės konspektas, paruoštas pagal M. Romerio programą*. Rankraščio teisėmis, 1935, p. 39, 42, 53, 55.

³⁸ ROMERIS, M. *Administracinis teismas*. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1928; ROMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas: Spindulys, 1931, p. 10–11, 19–25, 40–46, 55–69, 131–132, 136–139; ROMERIS, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Kaunas: Spindulys, 1937, p. 95–97, 122–125, 377–379 ir kt.

³⁹ *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU, 2002, p. 333; *Lietuvos teisininkų kalendorius 1938 metams*. Kaunas: AB „Varpas“, 1937, p. 253; Z. Toliušio medžiaga Teisininkų kalendoriams. LCVA. F. 1556, ap. 3, b. 168, p. 137–138.

⁴⁰ *Lietuvos teisininkų kalendorius 1936 metams*. Kaunas: AB „Varpas“, 1935, p. 263; *Lietuvos teisininkų kalendorius 1934 metams*. Kaunas: AB „Varpas“, 1933, p. 243;

⁴¹ *Lietuvos teisininkų kalendorius 1938 metams*. Kaunas: AB „Varpas“, 1937, p. 258.

1938 m. prof. M. Romeris dėstė discipliną „Valstybinė ir administracinė teisė“, o jaunesnysis asistentas S. Žakevičius – dalyką „Administracinė teisė“⁴². Pastarasis, manytina, gavęs Rokfelerio stipendiją, stažavosi 1936 m. JAV, 1937 m. – Londone, Belgijoje ir Prancūzijoje, kur gilino administracijos organizavimo ir administracinės teisės žinias⁴³. Jo stažuotės rezultatas – Teisių fakulteto studento P. Vilučio užrašai pagal S. Žakevičiaus paskaitas administracinės teisės bendrosios dalies tematiką⁴⁴.

Reikia pažymėti, kad tarpukariu buvo parašyta ir keletas Teisių fakulteto studentų diplominių darbų, susijusių su administracine teise. Vienas iš jų yra itin įdomus, turiningas ir reikšmingas – K. Narkevičiaus 1938 m. apgintas darbas „Administracinis teismas ir jo pradai mūsų įstatymuose“⁴⁵. Vadovavo šiam darbui M. Romeris.

2. 1935 m. V. Biržiškos administracinės teisės programa

1931 m. V. Biržiška pateikė administracinės teisės dalyko programą⁴⁶. Ją sudarė 43 temos. Pagal šią programą dėstytojas daugiau dėmesio kreipė į pasaulio ir Lietuvos istoriją. Pavyzdžiui, atskirą temą jis skyrė Vokietijos kolonizacijos politikai (7 tema), pilietybės instituto istoriniam kontekstui (8 tema) ir kt.

Manytina, šios programos pagrindu 1935 m. rankraščio teisėmis buvo išleistas beveik penkiasdešimties puslapių administracinės teisės konspektas⁴⁷. Kieno iniciatyva jis buvo išleistas ir kas yra šio rankraščio autorius, deja, nėra žinoma. Aišku tiek, kad šis konspektas turėjo padėti VDU Teisių fakulteto studentams rengtis administracinės teisės egzaminui, nes jis suskirstytas į per keturiasdešimtį bilietų, o V. Biržiška, dėstydamas administracinę teisę, buvo išskyręs daugiau kaip keturiasdešimt temų, kurioms studentai turėjo ruoštis.

Konspektas pradamas nuo administracinės teisės apibrėžimo. Ankstesniuose tyrimuose minėta, kad rašytiniuose šaltiniuose administracinės teisės sampratą buvo bandyta pirmąkart pateikti būtent šiame konspekte⁴⁸. Jame nėra aiškaus ir vienprasmiško administracinės teisės apibrėžimo, tačiau bandytos apibrėžti administracinės teisės sritys, siejamos su valstybės uždaviniais ir veikla, valstybės valdymo organizacija (mūsų laikų terminais – viešojo administravimo institucijų sistema), jos santykiu su piliečiais. Taip pat pirmoje temoje profesorius dėstė valstybės teorijas, jų kaitą, administracijos teisės turinį, uždavinius, jos politines, socialines ir dogmines teorijas, nepamiršdamas Vytauto laikų, bajorų ir valstiečių santykių.

Antroje temoje V. Biržiška pasakojo apie valstybės teritoriją nuo XIII amžiaus, paminėdamas ir 1920 m. sudarytą sutartį dėl sienų nustatymo tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos bei 1920 m. sudarytą komisiją nustatyti sienai tarp Lietuvos ir Latvijos ir pan.

Trečioje – šeštoje temose profesorius dėstė aktualią gyventojų skaičiaus valstybėje temą, aiškino kolonizacijos istoriją pasaulyje ir Lietuvoje, minėjo emigravusius lietuvius į JAV bei JAV instituci-

⁴² Lietuvos teisininkų kalendorius 1939 metams. Kaunas: AB „Varpas“, 1938, p. 239, 241; Lietuvos teisininkų kalendorius 1938 metams. Kaunas: AB „Varpas“, 1937, p. 254, 255; Lietuvos teisininkų kalendorius 1935 metams. Kaunas: AB „Varpas“, 1934, p. 246.

⁴³ RÖMER, M. *Dziennik*. 1937 m. gegužės 15 d. (vertė I. Deviatnikovaitė) <...>, saug. vien. 12.

⁴⁴ VILUTIS P. *Administracinė teisė. Bendroji dalis*. Kaunas: VDU Teisių fakultetas, leidėjas – M. Kriaučiūnas, 1939.

⁴⁵ NARKEVIČIUS, K. *Administracinis teismas ir jo pradai mūsų įstatymuose: diplominis darbas (1938)*. VDU Teisių fakultetas. VU Bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 85-VDU614. Kiti darbai: ZERDINAS, I. *Administracinis teismas Austrijoje: diplominis darbas (1932)*. VDU Teisių fakultetas. VU Bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 85-VDU219; PETKEVIČIUS, E. *Valdymo teisė: diplominis darbas (1934)*. VU Bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 85-VDU331.

⁴⁶ *Teisių fakulteto programos 1931/1932 m.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Teisių fakulteto leidinys, 1931.

⁴⁷ *Administracinės teisės konspektas*. Pagal prof. Biržiškos programą. Rankraščio teisėmis, 1935.

⁴⁸ DEVIATNIKOVAITĖ, I. *Administracinės teisės samprata* <...>, p. 89.

jas, kurios dalyvavo įgyvendinant imigracijos politiką (Emigracijos komisija, Darbo departamentas), taip pat Rusijos plėtrą nuo XV amžiaus, totorių atsiradimą Vytauto laikais, lietuvių ir lenkų nesutariamus, vokiečių kolonizacijos vykdymo istoriją: „vokiečiai visiems amžiams ir visoms tautoms buvo pavyzdys išimtinai kolonizacijos politikos.“⁴⁹ V. Biržiška paminėjo ir vieną nepriklausomos Lietuvos kolonizacijos darbą – Klaipėdos kraštą, minėjo ir Lietuvos teisinį reglamentavimą bei tvarką, susijusią su emigracija, leidimų išdavimą, vidaus reikalų ministro ir Klaipėdos krašto gubernatoriaus vaidmenį.

Septinta – dešimta temos buvo susijusios su pilietybės institutu, asmens tapatybės dokumentais, kitais civilinės būklės aktais, jų atsiradimo istorija pasaulyje ir Lietuvoje nuo viduramžių. Profesorius dėstė ir apie XX a. pradžios Lietuvos pasų, vizų, leidimų išdavimo gyventi tvarką, „gimimo, jungtųjų, persiskyrimo, mirimo momentus“⁵⁰.

Nuo vienuoliktos iki keturioliktos programos temos buvo kalbama apie valstybės teritorinį suskirstymą JAV, Anglijoje, Meksikoje, Brazilijoje, „Europos rajonavimo sistemą“ Šveicarijoje, Prūsijoje, „centralizacinę, decentralizacinę ar dekoncentracinę valdymo sistemą“ Prancūzijoje. Keturiolikta tema buvo skirta Lietuvos valstybės teritorijos plėtos istorijai aptarti nuo Vytauto laikų.

Penkiolikta ir šešiolikta temos buvo skirtos tuometės Lietuvos teritoriniam susiskirstymui. Pagal V. Biržišką, tuometė Lietuva buvo suskirstyta į apskritis, valsčius ir seniūnijas. Valsčių ir apskričių teritorijas nustatydavęs vidaus reikalų ministras. Profesorius aptarė 1931 m. priimtą Vietos savivaldybės įstatymą⁵¹, jo teigimu, „dabartinis sutvarkymas yra staiga išdygęs, be jokio pasirusimo, be savo tradicijos“⁵². Taigi, pagal naująjį reglamentavimą, vietos savivaldos teisę Lietuvoje turėjo valsčiai (taryba, viršaitis, seniūnijų krivulės ir seniūnai), apskritys (taryba, valdyba) ir miestai (taryba, burmistras). V. Biržiška aptardavo ir „specialinius rajonus“, pavyzdžiui, Krašto apsaugos ministerijos veiklos teritorija buvo suskirstyta į karo apygardas, Užsienio reikalų ministerijos – į „ELTA“ dalinius, Vidaus reikalų ministerijos – į dvylika darbo inspekcijų, Finansų ministerijos – į Lietuvos banko skyrius, teritorines muitines, Teisingumo ministerijos – į Vyriausiojo Tribunolo, Apeliacinių rūmų, apygardos teismų, du sunkiųjų darbų kalėjimus ir t. t.⁵³

Septyniolikta tema buvo dedikuota vykdomosios valdžios institucinei struktūrai ir funkcijoms aptarti. Pasak profesoriaus, vykdomąją valdžią sudarė Respublikos prezidentas ir Ministrų kabinetas. Pastarąjį mokslininkas įvardijo „faktiniu centraliniu valstybės organu“, vykdančiu įstatymus, vidaus ir užsienio politiką, saugančiu teritorijos neliečiamybę ir vidaus tvarką. „Centralinėmis administracinėmis įstaigomis“ buvo vadinamos ministerijos, kurios „veda atskiras stambesnes valstybės valdymo šakas“⁵⁴. Ministerijų departamentai ar valdybos „vesdavo specialiosios srities reikalus“, o joms „ministeriai nustato bendrą jų darbo kryptį; jie riša visus nesusipratimus, kurie kyla įstatymus bevykdant duodami paaiškinimų, leisdami įsakymus, aplinkraščius, instrukcijas“, taip pat piliečiams skelbia „administracinius parėdymus“⁵⁵. V. Biržiška pabrėžė, kad ministerijos negali kištis į viena kitos veiklą, bet tai gali daryti per Ministrų kabinetą. Tuo metu buvo aštuonios ministerijos.

Praėjusiam tyrimo esame minėję, kad V. Biržiškos paskaitų konspektas yra pirmasis ir kol kas vienintelis Lietuvoje parašytas darbas iš administracinės teisės specialiosios dalies⁵⁶. Ir iš tiesų konspekte

⁴⁹ *Administracinės teisės konspektas* <...>, p. 8.

⁵⁰ *Administracinės teisės konspektas* <...>, p. 12.

⁵¹ Vietos savivaldybės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1931, Nr. 356-2419.

⁵² *Administracinės teisės konspektas* <...>, p. 21.

⁵³ Ten pat, p. 20.

⁵⁴ Ten pat, p. 25.

⁵⁵ Ten pat, p. 25.

⁵⁶ DEVIATNIKOVAITĖ, I. *Administracinės teisės samprata* <...> p. 89.

dvidešimt temų (nuo aštuonioliktos iki trisdešimt aštuntos) lyginamuoju aspektu yra dedikuotos tam tikroms administracinės teisės sritims:

- sveikatos apsaugai Prūsijoje, Prancūzijoje, Lietuvoje, minint Lietuvos sveikatos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos, apskričių gydytojus, ligonines, vaistines, šulinių, vandentiekių, kanalizacijos priežiūrą, higienos žinių sklaidą;
- prostitucijos klausimui, abolicionistų judėjimui;
- alkoholio vartojimo ir gamybos teisiniam reglamentavimui, apžvelgiant JAV, Anglijos, Švedijos, Norvegijos patirtį;
- labdaros, paramos, prieglaudų, pataisos namų plėtrai ir patirčiai Prancūzijoje, Anglijoje, minint Lietuvos socialinės apsaugos departamentą, Vidaus reikalų ministeriją, savivaldybes, pusiau privatinės ir privatinės įstaigas (Raudonasis kryžius, Šv. Vincento ir Pauliaus draugija ir kt.);
- socialinio draudimo, nelaimingų atsitikimų draudimo klausimams, apžvelgiant Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Belgijos, Australijos, Naujosios Zelandijos patirtį, aptariant Lietuvos ligonių kasų bei Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos vaidmenį;
- valstybės ekonominiams santykiams tvarkyti: butų nuomos, žemėtvarkos klausimams;
- viešosios nuomonės, spaudos laisvės, cenzūros klausimams reglamentuoti, administracinei atsakomybei, taikomai redaktoriams, leidėjams;
- susirinkimų, susibūrimų, sąjungų, asociacijų klausimams;
- švietimo srities klausimams, pradedant senovės Graikija, Vilniaus vyskupo V. Protasevičiaus veiksmais, kviečiant jėzuitus į Vilnių, baigiant mokyklų Lietuvoje bei kalbų, kuriomis dėstoma mokyklose, klausimais;
- tikybos klausimams;
- policijos veiklai, teisinės prievartos priemonėms: policijos priežiūrai, administraciniam išstūmimui, policijos areštui, ginkluotai prievartai;
- nepaprastosios padėties (išimtinė būklė) situacijoms: karo, apgulos, viešojo pavojaus, ginkluoto sukilimo.

Po šių administracinės teisės sričių aptarimo V. Biržiška kitose temose grįžo prie administracinės teisės bendrosios dalies. Taigi toliau konspekte šiek tiek aptariami valdymo arba administraciniai aktai, įstaigų klasifikacija (valstybinės, visuomeninės įstaigos, centriniai, vietos organai, bendrosios, specialiosios, vienasmenės, kolegialios, biurokratinės, aukštesnės, žemesnės įstaigos), valdininko institutas, administracinis teismas.

3. 1936–1937 m. V. Biržiškos administracinės teisės programa

V. Biržiška pateikė programą, pagal kurią, reikia manyti, toliau dėstė studentams administracinę teisę⁵⁷. Programoje buvo 41 klausimas. Šie klausimai labai panašūs į 1935 m. išleistų konspektų turinį ir 1931 m. pateiktą programą. Taigi kardinalių pakeitimų atnaujintoje programoje nebuvo. Tačiau daugiau dėmesio buvo skiriama aktualiame teisiniame reguliavime. Pateiksime sutrumpintą šios programos versiją:

1 tema: administracinės teisės turinys, ribos ir teorijos, valstybės uždaviniai; 2 tema: valstybės teritorija; 3–6 temos: kolonizacija, emigracija, imigracija, įstatymai imigracijai reguliuoti; 7–10 temos: pilietybės institutas, civilinės būklės aktai; 11–14 temos: teritorijų administracinis suskirstymas; 15–16 temos: vietos savivalda; 17 tema: vykdomosios valdžios institucijos, struktūra; 18 tema: sveikatos apsauga; 19 tema: prostitucija, kova su ligomis, dispanseriai; 20 tema: kova su alkoholizmu; 21 tema: labdaros institutas; 22–28 temos: socialinio draudimo, nelaimingų atsitikimų draudimo, civilinės atsakomybės, neįgalųjų, senatvės pensijos, nedarbingumo pašalpų institutai; 29–30 temos: spauda,

⁵⁷ BIRŽIŠKA, V. *Administracinės teisės programa*. Kaunas: VDU Teisių fakultetas, 1937.

cenzūra, administracinė atsakomybė, 1919 ir 1935 metų spaudos įstatymai Lietuvoje; 31–32 temos: draugijos, sąjungos, susirinkimai; 33 tema: švietimas; 34 tema: tikyba; 35 tema: viešoji tvarka, policijos organizacija; 36 tema: policijos veikla, administracinės teisės prievartos priemonės; 37 tema: nepaprastoji padėtis; 38 tema: valstybės tarnyba, valstybinės įstaigos; 39 tema: administracinių įstaigų klasifikacija; 40 tema: valdininkų teisės ir pareigos, atsakomybė; 41 tema: administraciniai aktai, diskreciniai įgaliojimai, administracinis teismas.

4. 1937 m. S. Vanago administracinės teisės užrašai, parengti pagal V. Biržiškos administracinės teisės programą

Stasys Vanagas⁵⁸, Teisių fakulteto studentas, paruošė daugiau kaip šimto puslapių, sudarytą iš 41 bi-lieto, administracinės teisės medžiagą pagal pirmiau aptartą V. Biržiškos administracinės teisės programą⁵⁹. Kadangi tuo metu nebuvo jokių administracinės teisės vadovėlių, manytina, šie užrašai buvo plačiai naudojami, pasiekiami ir bibliotekose.

S. Vanagas užrašų įžangoje atskleidžia savo tikslą – pasidalyti administracinės teisės medžiaga, kurios ieškojo lietuvių, rusų, vokiečių, prancūzų kalbomis, sutvarkyti ją, nurodyti to meto įstatymus kaip administracinės teisės šaltinius. Studentas naudojo Savivaldybių žinyną⁶⁰, Policijos kalendoriumi⁶¹, taip pat M. Romerio⁶², V. Akelaičio⁶³, V. F. Deriužinskio⁶⁴, A. I. Elistratovo⁶⁵, M. Hauriau⁶⁶, K. Neumeyer⁶⁷ darbus.

Iš esmės šie užrašai pagal turinį yra panašesni į 1935 m. išleistą administracinės teisės konspektą. Kai kurie sakiniai, pagrindinės mintys kartojasi. Tačiau užrašai yra išsamesni, apima per 100 puslapių.

4.1. Administracinės teisės samprata ir kilmė

S. Vanagas pabrėžia, kad administracinė teisė yra valstybinės teisės šaka. Matyt, studentas turėjo min-tyje tai, kad administracinė teisė yra viešosios teisės šaka, nes tuo metu valstybinės teisės dalykas buvo tai, ką dabar vadiname konstitucine teise. Taigi studentas kartu ir atskiria valstybinę teisę nuo admi-nistracinės, tvirtindamas, kad valstybinė teisė yra teisės šaka apie valstybę ir jos piliečius apskritai, o administracinė teisė koncentruojasi ties valstybės ir konkrečių asmenų santykiais. Užrašų autorius vartoja pagrindinę visų laikų administracinės teisės kategoriją – valstybinį valdymą, tačiau kartu mini ir vidaus valdymo organizaciją. Matyt, vidaus valdymo ir valstybinio valdymo terminai V. Biržiškos buvo vartojami sinonimiškai. Taigi studentas padarė išvadą, kad administracinės teisės objektą sudaro valstybinio (vidaus) valdymo organizacijos tyrimas.

Kadangi vidaus valdymo organizacija nuolatoto kito, tai, pagal V. Biržiškos programą, administra-cinės teisės studijos turėjo prasidėti nuo valstybės formavimosi istorijos, nuo jos išsikeltų uždavinių aptarimo: senovės despotinės valstybės atlikdavo finansinius, karinius ir iš dalies religijos uždavinius,

⁵⁸ Gimęs 1913 m. spalio 29 d. Dagestano ribose, baigęs Mažeikių valdžios gimnaziją, 1934 m. įstojęs į Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetą. S. Vanago byla. LCVA. F. 631, ap. 7, b. 12751, lap. 2–6.

⁵⁹ VANAGAS, S. Administracinė teisė (užrašai), paruošti prisilaikant 1936/1937 m. m. prof. Biržiškos administra-cinės teisės programos. Rankraščio teisėmis, 1937.

⁶⁰ *Savivaldybių žinynas*. Kaunas: „Savivaldybės“ redakcijos leidinys, „Spindulio“ spaustuvė, 1932.

⁶¹ *Policijos kalendorius*. Kaunas: Piliečių apsaugos departamentas, „Policijos“ žurnalas, 1925–1938.

⁶² ROMERIS, M. *Administracinis teismas*. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1928.

⁶³ AKELAITIS, V., *Darbo apsaugos įstatymai Lietuvoje*. Kaunas, 1935.

⁶⁴ Дерюжинский, В.Ф. *Полицейское право: Пособие для студентов* / [Соч.] В. Ф. Дерюжинского. Изд. 3-е. СПб.: Сенат. тип., 1911.

⁶⁵ ЕЛИСТРАТОВ, А. И. *Очерк административного права*. Москва: Гос. изд., 1922.

⁶⁶ HAURIAU, M. *Précis élémentaire de droit administratif*. Paris: Société anonyme du Recueil-Sirey, 1925, 1930, 1933.

⁶⁷ NEUMEYER, K. *Internationales Verwaltungsrecht*. München: J. Schweitzer, 1910, 1922, 1930, 1936.

viduramžių feodalinėse valstybėse atsirado tarpvalstybinių santykių tikslų, tačiau tuo metu valstybės neliesdavo vidaus santykių, palikdamos juos miestams, baronams, bajorams, bažnyčiai. Taigi, pasak to meto administracinės teisės specialistų, kadangi anksčiau valstybės sau nekeldavo platesnių uždavinių, o vidaus valdymas buvo išsklaidytas po pusiau suverenias teritorijų dalis (grafystes, kunigaikštystes, hercogystes), tai ir administracinės teisės nebuvo.

Užrašuose įvardijamas policinės ir administracinės teisės lopšys – absoliutinė monarchija. Absoliutinėje monarchijoje susidarė šiuolaikinio valdymo užuomazgos, nes valdiniai veikė ne savo, kaip viduramžiais, vardu, o monarcho vardu: „Visos valstybės viršuje stovėjo monarchas, kuris pats vienas temokėjęs numatyti, kas tų valdinių gerovei yra reikalinga.“⁶⁸ Taigi, pasak V. Biržiškos, absoliutinės monarchijos užuomazgos sukūrė administracinės teisės trijų rūšių teorijas: politinę, sociologinę ir dogminę. Politinė teorija vystėsi absoliutizmo laikais, o šios teorijos šalininkai (Nicolas de La Mare⁶⁹, Johann Heinrich Gottlobs von Justi⁷⁰) teikdavo valdytojams nurodymus, kaip geriau valdyti, tvarkyti valstybę, t. y. teorija apie tai, kaip turi būti, o ne tai, kas yra ar buvo. Pavyzdžiui, šnekėta apie galimą pavojų ateityje dėl per didelio policijos kišimosi į privatų gyvenimą. Sociologinės teorijos šalininkai (Thomas Hobbes, Lorenz von Stein, Georg Jellinek, Ludwig Gumplowicz) tvirtino, kad valstybė – tai atskirų socialinių grupių kova, įvairių socialinių veiksnių bendradarbiavimo padarinys. Dogminės teorijos autoriai stengėsi pirmiausia nustatyti toje teritorijoje veikiančių administracinės teisės normų sistemą. Čia didžiausią indėlį paliko prancūzai, jau XIX amžiuje kūrę administracinės teisės katedras universitetuose, taip pat belgai, italai, vokiečiai.

4.2. Emigracija

V. Biržiška administracinės teisės paskaitose nemažai dėmesio skyrė emigracijos klausimams. Profesorius vardijo emigracijos priežastis: pramoninės šalys visada daugiau išlaiko gyventojų negu agrarinės, tikybos, politikos klausimai, karinės tarnybos vengimas, psichologinės priežastys. Mokslininkas pasakojo apie lietuvių emigraciją į JAV, Kanadą, Braziliją, Argentiną, nurodydamas emigrantų priėmimo tvarką tose šalyse, jiems rengiamus egzaminus, jų teisių suvaržymus, institucijas, teisinį reglamentavimą, lietuvių emigrantų kultūrinius judėjimus: „1921 m. liepos 1 d. išleidžiamas įstatymas, pagal kurį Amerikon įleidžiamas tiksliai toks kiekvienos tautos skaičius, kuris yra lygus trimis procentams <...>. <...> labiausiai suvaržė įvažiavimą tų tautų, kurios duodavo didžiausią skaičių paprastų darbininkų (lietuvių, lenkų).“⁷¹

Užrašuose paminėtas teisinis reguliavimas⁷², kuriame apibrėžiama emigranto sąvoka, reikalavimai įstaigoms, besivertusioms emigrantų gabenimu į užsienį, vidaus reikalų ministro įgaliojimai nutraukti tokių įstaigų veiklą, jei šios nesilaiko Emigracijos įstatymo nuostatų.

4.3. Lietuvos pasų sistema

V. Biržiška paskaitų metu aiškino Lietuvos pasų tuometį teisinį reglamentavimą⁷³. Pagal jį, asmenys, sulaukę 17 metų, turėjo turėti pasus, kuriuose buvo įrašomas paso savininko vardas, pavardė, gimimo diena, vieta, nuolatinė gyvenamoji vieta, užsiėmimas, religija, šeimos padėtis. Pasai turėjo būti visada su savimi nešiojami. Pasus tuo metu valsčiuose išduodavo valsčiaus valdyba, miestuose – milicijos valdyba, vadovaudamosi Vidaus reikalų ministerijos instrukcijomis. Jei būdavo išduodamas užsienio pasas, vidaus pasas turėjo būti paliktas jį išdavusiai institucijai, kol nebus grąžintas užsienio pasas.

⁶⁸ VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 2.

⁶⁹ Prancūzų policijos komisaras, 1722 m. išleidęs knygą „*Traité de la police*“.

⁷⁰ Vokiečių mąstytojas, 1756 m. išleidęs knygą „*Grundsätze der Polizeywissenschaft*“.

⁷¹ VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 10.

⁷² Emigracijos įstatymas. *Výriausybės žinios*, 1928, Nr. 310-2089.

⁷³ Pasų įstatai. *Výriausybės žinios*, 1919, Nr. 18.

4.4. Sveikatos apsaugos sistema Lietuvoje

Užrašuose teigiama, kad „sveikatos saugojimo sistemos nesugalvota; visa sistema paliko rusų“⁷⁴. Šioje srityje buvo aktualūs Veterinarijos įstatymas⁷⁵, Su apkrečiamomis ligomis kovoti įstatymas⁷⁶, Skerdyklų ir mėsos priežiūros įstatymas⁷⁷, Kurortų įstatymas⁷⁸, Įstatymas kovos su venerinėmis ligomis⁷⁹, Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas⁸⁰.

Sveikatos apsaugos sistemos administravimas buvo sutelktas Vidaus reikalų ministerijos Sveikatos departamente, jo teritoriniuose padaliniuose apskrityse – apskričių gydytojų, kaip vyriausiųjų apskrities gyventojų sveikatos prižiūrėtojo, rankose ir Savivaldybių departamente, kuris turėjo prižiūrėti vietos savivaldos institucijų darbą sveikatos apsaugos srityje. Apskričių gydytojų įgaliojimai buvo numatomi vidaus reikalų ministro aplinkraščiais. Apskrities gydytojo vienas iš įgaliojimų buvo prižiūrėti apskrities ligoninių, vaistinių, sanitarijos įstaigas, taip pat kitų gydytojų, felčerių, akušerių, odontologų, vaistininkų, dezinfektorių veiklą. Jis taip pat galėjo leisti higienos normų viešose įstaigose ir kt. taisykles. Kas mėnesį apskrities gydytojas turėdavęs informuoti Sveikatos departamentą apie gyventojų sveikatos situaciją apskrityje. Užrašų autorius pabrėžia, kad „Gyvenime apskrities gydytojai atlieka grynai biurokratinės funkcijas, nes pati kova dėl visuomenės sveikatos koncentruojasi savivaldybės įstaigose“⁸¹.

Profesorius skyrė daug dėmesio tuo metu, matyt, aktualioms ligoms – venerinėms, tuberkuliozei, alkoholizmui: „Lietuva, dar toli prieš prijungimą prie Rusijos, buvo pagarsėjusi savo girtavimu.“⁸² Prekiauti alkoholiniais gėrimais parduotuvėse būdavo reikalingas leidimas, kurį išduodavo Mokesčių departamentas, greičiausiai esantis Finansų ministerijos sudėtyje, o prekiauti pramogų vietose esančiuose bufetuose leidimą išduodavo apskrities akcizo revizorius. Alkoholinių gėrimų nebuvo galima pardavinėti mokiniams su uniforma, jei jiems nebuvo sukakę 17 metų, aiškiai neblaiviems asmenims. Būdavo draudžiama prekiauti alkoholiniais gėrimais Kalėdų, Velykų, kalendorinių metų pirmosiomis dienomis, vasario 16 dieną ir kt. Prekybos alkoholiniais gėrimais laikas taip pat buvo griežtai reglamentuotas alinėse, alaus baruose, valgyklose, kavinėse, cukrainėse, teatruose, geležinkelių stočių bufetuose ir kt. 1934 m. Akcizų ir finansinių monopolijų įstatymu Lietuvoje buvo įvestas spirito monopolis⁸³.

4.5. Socialinis draudimas

Šioje srityje buvo priimti Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas⁸⁴, Ligoninių kasų įstatymas⁸⁵, Viešųjų darbų fondo įstatymas⁸⁶, Valstybės tarnautojų pensijų ir pašalpų įstatymas⁸⁷, Karių pensijų įstatymas⁸⁸, Karo invalidų pensijų įstatymas⁸⁹, Darbo biržų įstatymai⁹⁰.

⁷⁴ VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 48.

⁷⁵ Veterinarijos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1929, Nr. 293-1933.

⁷⁶ Su apkrečiamomis ligomis kovoti įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1933, Nr. 415-2867.

⁷⁷ Skerdyklų ir mėsos priežiūros įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1930, Nr. 337-2314.

⁷⁸ Kurortų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1932, Nr. 401-2746.

⁷⁹ Įstatymas kovos su venerinėmis ligomis. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 477-3340.

⁸⁰ Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 445-3112.

⁸¹ VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 49.

⁸² VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 57.

⁸³ Akcizų ir finansinių monopolijų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 436-3042.

⁸⁴ Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1936, Nr. 531-3684.

⁸⁵ Ligoninių kasų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 434-3033.

⁸⁶ Viešųjų darbų fondo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1933, Nr. 431-2982.

⁸⁷ Valstybės tarnautojų ir pensijų pašalpų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1926, Nr. 221-1443.

⁸⁸ Karių pensijų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1925, Nr. 201-1352.

⁸⁹ Karo invalidų pensijų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1930, Nr. 321-2186.

⁹⁰ Darbo biržų įstatymai. *Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 7.

Pagal tuometį teisinį reglamentavimą Lietuvoje, asmeniui, netekusiam 100 procentų darbingumo, buvo mokami trys ketvirtadaliai metinio uždarbio, darbuotojo mirties atveju šeimos nariams bendrai skiriama pensija ne didesnė negu trys ketvirtadaliai mirusiojo metinio uždarbio. Apie nelaimingus atsitikimus darbe darbdaviai turėdavę pranešti policijai, vietos darbo inspektoriui, Draudimo kasai. Vyriausiąją socialinio draudimo kasą sudarė valdyba, kurios pirmininką ir pavaduotojus skirdavo vidaus reikalų ministras. Draudimo kasa nustatydavo nukentėjusiųjų šeimų nariams pensijas ir pašalpas, sprendė dėl nukentėjusiojo gydymo reikalingumo, steigdavo ligonių kasas, sudarytas iš tarybų, valdybų, revizijos komisijų, taikomiosios komisijos. Darbo biržos buvo steigiamos apskrityse, miestuose, kuriuose gyvendavo daugiau nei keturi tūkstančiai žmonių. Apskrities darbo biržos turėdavo savo skyrius valsčiuose. Pagrindinis darbo biržų tikslas buvo organizuoti ir įgyvendinti užimtumo politiką.

4.6. 1919 ir 1935 metų spaudos įstatymai

Kadangi V. Biržiška buvo spaudos istorijos žinovas, tai šiai temai jis skyrė nemažai dėmesio. Paskaitų metu aptardavo lietuviškosios spaudos draudimo atvejus praėityje ir du tarpukario Lietuvoje priimtus spaudos įstatymus – 1919 metų redakcijos įstatymą ir jį pakeitusį 1935 metų redakcijos įstatymą⁹¹.

Profesorius pažymėjo, kad, priėmus 1919 metais Spaudos įstatymą, „visi rusų šios srities įstatymai <...> tapo panaikinti. Nepriešingi konstitucijai Baudžiamojo statuto straipsniai paliko galioje. <...> autorių teisių 1911 m. įstatymas taip pat liko galioti“⁹².

Aptariant 1935 m. redakcijos Spaudos įstatymą, buvo išreikšta abejonė. Profesorius mini, kad „nors įstatymas formaliai ir nenustato cenzūros, bet toji cenzūra faktiškai yra“⁹³. Įstatymo 5 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad spaustuvė prieš išleisdama spaudinį du jo egzempliorius turėdavo pristatyti apskrities viršininkui. Pastarasis turėjo teisę spaudinio leidimą stabdyti. Tokio veiksmo pagrindas buvo labai nekonkrečiai apibrėžtas – „valstybės ar tautos saugumo arba kitų valstybės ar tautos reikalų sumetimais“. Profesorius Įstatymo nuostatą, kuri numatė, kad apskrities viršininkas gali atšaukti spaudinio leidimo stabdymą, kai yra pašalintas pagrindas, laikė „aiškia cenzūra“⁹⁴. Įstatymo 10 straipsnyje buvo įtvirtinta vidaus reikalų ministro teisė tuo pačiu pagrindu uždrausti platinti, konfiskuoti spaudinius. Užrašuose pastebėta ir Įstatymo nuostata, numatanti kalbos cenzūrą. Jos grynumą ir taisyklingumą turėjo prižiūrėti švietimo ministras. Pastarasis, spaudinyje atradęs kalbos grynumo ir taisyklingumo trūkumų, turėjo pranešti vidaus reikalų ministrui, šis galėjo įspėti leidėją, sustabdyti laikraščio leidimą iki trijų mėnesių, konfiskuoti spaudinį. Norint leisti laikraštį, reikėdavo gauti leidimą iš vidaus reikalų ministro, kuris jį galėdavo atšaukti arba laikraštį uždaryti. Konspektuose padaryta išvada, kad iš esmės visa periodinė spauda yra priklausoma nuo vidaus reikalų ministro.

Skandžiausia Įstatymo vieta buvo laikomos nuostatos, kuriose įtvirtintas ministro pirmininko įgaliojimas paraginti laikraščio leidėją ir redaktorių pagarsinti ar plačiau nušviesti tam tikrus valstybės ar tautos gyvenimo reiškinius arba įspėti dėl temos, kurios nagrinėjimas gali būti žalingas tautai ar valstybei (32 straipsnis). Užrašų autorius pažymėjo, kad „šis nuostatas demoralizuoja laikraštį ir skaitytojus, nes visi laikraščiai tokiu būdu suvedami prie vieno“⁹⁵.

⁹¹ Spaudos įstatymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 17; Spaudos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 510-3538.

⁹² VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 86.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Ten pat, p. 87.

4.7. Administracinė tarnyba

Užrašuose bandyta pirmąkart apibūdinti tai, ką dabar vadiname valstybės tarnyba. V. Biržiška tai įvardijo „administracine tarnyba“ ir apibrėžė šią tarnybą kaip atskirų valdininkų veikimą, jiems neviršijant kompetencijos. Valstybinė įstaiga buvo įvardyta kaip valdininkų „subūrimas“ atliekant jiems tam tikrus viešosios tarnybos įgaliojimus (tai maždaug yra tai, ką dabar įvardijame viešojo administravimo veikla).

Užrašuose pastebėtas labai svarbus momentas studijuojantiems administracinę teisę – į administracinių įstaigų (tai, ką dabar vadiname viešojo administravimo subjektais arba institucijomis) sistema nepatenka įstatymų leidėjas ir teismai: „visos viešojo darbo sritys, kurios nėra apimtos teismo ir įstatymų leidžiamųjų organų, sudaro administracinių įstaigų kompetenciją.“⁹⁶ Užrašų autorius pasigilino toliau – jis nustatė, kad įstatymų leidėjo darbo rezultatas yra įstatymas, administracinių įstaigų – įsakymai, teismų – jurisdikcija. Tačiau buvo pažymėta, kad visiško kompetencijos atskyrimo nėra, t. y. įstatymų leidėjas kartais užsiima administraciniais reikalais (biudžetas), o administracinės įstaigos ne vien taiko įstatymus, bet ir nustato visiems bendras normas, o teismai ne visada sprendžia ginčus, nes dalį jų sprendžia patys administraciniai organai (matyt, čia turima galvoje tai, ką dabar vadiname jurisdikcine arba kvaziteismine, arba ikiteisminio ginčo nagrinėjimo funkcija).

Užrašuose aiškinamos valdininko ir tarnautojo sąvokos, tvirtinama, kad „Mes neturime vieno nusi-stovėjusio termino, apibrėžiančio žmones, einančius viešąją tarnybą“ ir kad „valdininkas – tai žmogus, einąs valstybės tarnybą, o tarnautojas – visuomeninę ar privatinę tarnybą“⁹⁷. Nežinia, kuris – užrašų autorius ar dėstytojas – pamiršo, kad tarnautojo ir valdininko sąvokas jau bandė apibrėžti ir Vyriausiasis Tribunolas, ir vienas kitas mokslininkas⁹⁸, akcentavę, kad valdininkai yra sprendimus priimančios asmenys, o tarnautojai – tie, kurie patarnauja, padeda. Užrašų autorius teisingai pažymėjo, kad „privatinių tarnautojų padėtis yra geriau sutvarkyta negu valstybinių, nes šios sritys įstatymdavystė (kaip rusų, taip ir mūsų) yra daugiau išsivysčiusi“⁹⁹. Tuometiniuose teisės aktuose nebuvo aiškiai išdėstytų reikalavimų pretendams į valstybės tarnautojus. Viena iš tokios padėties priežasčių nurodoma tai, kad, kuriant administracinį aparatą, trūko paruoštų, atitinkamą išsilavinimą turinčių žmonių, taigi, „teko imti valdininkus tuos, kas tik sutikdavo, kas bent šiek tiek galėjo tas pareigas eiti“¹⁰⁰.

Konspekte minima ir tai, kad tarnybiniai skundai turi būti nagrinėjami aukštesnėse institucijose, bet ne teismuose, nes tarnybiniai santykiai turėjo būti reglamentuoti viešosios, o ne privatinės teisės normomis. Taigi studentai nebuvo girdėję apie Valstybės Tarybos 1932 m. parengtą administracinio teismo įstatymo projektą, apie 1936 m. sudarytos Seimo administracinio teismo komisijos veiklą, rengiant tolesnius administracinio teismo įstatymo projektus. Tačiau jiems būdavo pasakojama apie prancūzų Valstybės Tarybos vaidmenį tarnybiniuose ginčiuose.

Iš esmės to meto administracinės teisės paskaitos, susijusios su valstybės tarnybos instituto aptarimu, gana išsamios – buvo kalbama ir apie tarnautojų statusą, suvaržymus, teises, pareigas, socialines garantijas, paaiškinama, kodėl viena ar kita įstatymo norma buvo priimta. Pavyzdžiui, užrašuose aiškinama, kodėl 1919 m. įstatyme dėl valdininkų pareigų ėjimo atlyginimo¹⁰¹ buvo priimtas 11 straipsnis, įgalinęs viršinininką atleisti valdininką savo nuožiūra, nenustatant jokių tam kriterijų: „kuriantis valstybei ir esant dideliame trūkumui valdininkų, reikėjo priiminėti tarnybon kartais visai netinkamus asmenis, kurie, vėliau, pirmai progai pasitaikius, reikėjo atstatyti; tačiau šis nuostatas duoda galimumą

⁹⁶ Ten pat, p. 104.

⁹⁷ Ten pat, p. 107.

⁹⁸ VAZBYS, St. Dėl „valdininko“ sąvokos mūsų įstatymuose. *Teisė*, 1927, nr. 12, p. 98–101.

⁹⁹ VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 108.

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Įstatymas dėl valdininkų pareigų ėjimo atlyginimo. *Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 8.

šalinti ir tokius asmenis, kurie darbui tinka; be to, valdininkas yra verčiamas žiūrėti ne tiek tarnybos ir visuomenės labo, kiek ieškoti vyresnybės palankumo ir malonės.“¹⁰²

4.8. *Materialieji ir administraciniai aktai*

Užrašų autorius skiria du administracinių įstaigų veiksmų tipus. Pirmąjį jis vadina materialiuoju aktu. Manytina, to meto administracinės teisės specialistai viešųjų paslaugų teikimą manė esant viešojo administravimo veikla. Materialiaisiais aktais buvo laikomas švietimo, mokslo darbas, ligonių gydymas, geležinkelių, kelių tiesimas, tiltų statymas. Taigi, tai toks aktas, kuriuo nėra sukuriamos taisyklės.

Kitas administracinių įstaigų veiklos tipas yra administraciniai aktai. Tai tokie aktai, kuriais nustatomos taisyklės, pavyzdžiui, tvarka naudotis geležinkeliais, sveikatos apsaugos taisyklės.

Užrašų autorius administracinius teisės aktus įvardijo juridiniais administraciniais aktais.

Administraciniai aktai buvo apibrėžti kaip valdymo aktai, nustatantys, tvarkantys, nutraukiantys teisinius santykius. Pagrindinis jų bruožas įvardytas tas, kad jie sukelia teisinių padarinių ir tuo skiriasi nuo pirmiau aptartų materialiuųjų aktų, kuriais gydomi ligoniai, ir pan. Taigi materialusis administracinis juridinis aktas skiriasi nuo materialiojo akto tuo, kad pastarasis tik „paruošia ir vykdo administracinį juridinį aktą“. Pavyzdžiui, Žemės ūkio ministerija, vykdydama žemės reformą, tuo tikslu išleidžia instrukcijas. Tokios instrukcijos yra administracinio juridinio akto pavyzdys. O, tarkim, matininkų darbai jau sudarytų materialiuosius administracinius aktus, nes jie savo veiksmais vykdo ministerijos instrukcijas.

Užrašuose nurodomi ir kiti administracinio akto bruožai. Kai kurie jų primena šių laikų Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnio nuostatas¹⁰³. Pirmą, administracinis aktas yra viešosios teisės aktas, „nes kiekvienas administracinės įstaigos juridinis aktas, koks jo turinys bebūtų, priklauso viešajai teisei“¹⁰⁴. Antra, administracinis aktas yra valstybinis aktas, nes jį priima valstybės įgalioti asmenys vienasmeniškai arba susitarę su piliečiais. Trečia, administracinis aktas turi būti teisėtas. Vadinas, jis negali prieštarauti aukštesnės galios teisės normoms ir bendriesiems teisės principams. Be to, jis turi būti priimtas ir paskelbtas tik kompetentingos institucijos. Taip pat jis turi būti atitinkamos formos, dažniausiai rašytinis, apie jį turi būti tinkamu būdu pranešta ir paskelbta suinteresuotiems asmenims.

Užrašuose kone pirmąkart Lietuvoje prabilta apie administracines sutartis¹⁰⁵. Taigi to meto pasikaitų metu būdavo aiškinama, kad administraciniai aktai gali būti priimami vienašališkai ir tokie aktai vadinasi įsakymais, o kiti aktai yra sutartiniai administraciniai aktai, sudaromi tarp administracinių įstaigų ir piliečių arba tarp kelių administracinių įstaigų.

Konspekte minimi ir individualūs administraciniai aktai, kuriais negatyviai taikomos teisės normos – administracinė prievarta ir lakoniškai apžvelgiamos diskusijos dėl administracinių teismų, pateikiant JAV, Anglijos, Prancūzijos ir Vokietijos pavyzdžių bei tvirtinant, kad pasaulyje esantys administraciniai teismai gali būti skirstomi į dvi sistemas – prancūzų ir vokiečių. Prancūzų išsiskiria tuo, kad administracinių teismų kompetencijai priklausė trijų rūšių bylų nagrinėjimas (dėl įstatymų ar sutarties nesilaikymo, dėl administracinio akto klaidingo aiškinimo ir dėl įgaliojimų viršijimo), o vokiečių administracinių teismų kompetencija grindžiama civilinės ir viešosios teisės atskirtimi jiems nagrinėjant visus ginčus, kylančius iš viešosios teisės, nepaisant to, kas į juos kreipiasi.

¹⁰² VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 110.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-07-09, nr. 60-1945.

¹⁰⁴ VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai)* <...>, p. 111.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 112.

Išvados

1. Administracinės teisės dalykas buvo pradėtas dėstyti 1922 m. Lietuvos universiteto Teisių fakultete. Šį dalyką apie penkiolika metų dėstė profesorius V. Biržiška, daugiau nuveikęs bibliografijos, knygotyros, lituanistikos, biografistikos, dokumentotyros srityse negu administracinės teisės moksle. Tačiau išliko dvi V. Biržiškos sudarytos administracinės teisės studijų dalyko programos ir du konspektai (užrašai), parengti pagal minėtas programas. Manytina, kad abu konspektai yra parašyti profesoriaus studentų.
2. Konspektų turinys, viena vertus, yra turtingas, kita vertus, skurdus. Turtingas tuo, kad kiekviena tema yra iliustruojama kitų šalių patirtimi, istoriniu kontekstu pasaulyje ir Lietuvoje, skiriama nemažai dėmesio specialiajai administracinės teisės daliai (tam tikroms viešojo administravimo sritims), istorinį metodą naudojant aiškinamos administracinės teisės atsiradimo priežastys. Skurdus tuo, kad konspektuose nedaug dėmesio teskiriama pagrindinėms ir tada dar nevisiškai suformuluotoms administracinės teisės kategorijoms – pačiai administracinės teisės sampratai, viešojo administravimo subjektui, administraciniam aktui, valstybės tarnybai, administraciniam ginčui. Užrašuose nėra aptartų administracinės teisės principų, normų, mokslinių straipsnių tam tikroms administracinės teisės institutų temomis, aktualiausios Vyriausiojo Tribunolo praktikos, Valstybės Tarybos nuomonių bei 1932 m. pateikto Administracinio teismo įstatymo projekto analizės. Nepaisant to, būtent šie konspektai yra pirmieji rašytiniai šaltiniai, kuriuose pirmąkart Lietuvoje buvo bandyta apibrėžti administracinę teisę ir suvokti jos galiojimo ribas.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Akcizų ir finansinių monopolijų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 436-3042.
2. Alkoholinių gėrimų pardavinėjimui tvarkyti įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 445-3112.
3. Darbo biržų įstatymai. *Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 7.
4. Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1936, Nr. 531-3684.
5. Emigracijos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 310-2089.
6. Įstatymas kovos su venerinėmis ligomis. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 477-3340.
7. Karių pensijų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1925, Nr. 201-1352.
8. Karo invalidų pensijų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1930, Nr. 321-2186.
9. Kurortų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1932, Nr. 401-2746.
10. Ligonių kasų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1934, Nr. 434-3033.
11. Pasų įstatai. *Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 18.
12. Skerdyklų ir mėsos priežiūros įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1930, Nr. 337-2314.
13. Spaudos įstatymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 17.
14. Spaudos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1935, Nr. 510-3538.
15. Su apkrečiamomis ligomis kovoti įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1933, Nr. 415-2867.
16. Universiteto statusas. *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 86-738.
17. Valstybės Tarybos 1918 m. gruodžio 5 d. nutarimas dėl Vilniaus universiteto statuto. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1918, Nr. 1-3a.
18. Valstybės tarnautojų ir pensijų pašalpų įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1926, Nr. 221-1443.
19. Veterinarijos įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1929, Nr. 293-1933.
20. Viešųjų darbų fondo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1933, Nr. 431-2982.
21. Vietos savivaldybės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1931, 356-2419.

Specialioji literatūra

22. *Administracinės teisės konspektas*. Pagal prof. Biržiškos programą. Rankraščio teisėmis, 1935.
23. AKELAITIS, V. *Darbo apsaugos įstatymai Lietuvoje*. Kaunas, 1935.
24. BEREZAUSKIENĖ, A. Halinos Didžiulytės-Mošinskienės ir Algirdo Mošinskio asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2015, nr. 65, p. 149–177.
25. BIRŽIŠKA, V. *Administracinės teisės programa*. Kaunas: VDU Teisių fakultetas, 1937.
26. BIRŽIŠKA, V. *Aleksandrynas. Semijų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos*. T. I: XVI–XVII amžiai. Čikaga: JAV LB Kultūros Fondas, 1960.
27. BIRŽIŠKA, V. Po naujausias bibliografijas apsižvelgus. *Baras*, 1925, nr. 1, p. 72–82.
28. BIRŽIŠKA, V. Kuo mums svarbios senosios knygos. *Bibliografijos žinios*, 1931, 4.
29. BIRŽIŠKA, V. Lietuviškų knygų istorijos XVI–XVIII amžiuje bruožai. *Baras*, 1925, kovas, p. 60–64.
30. BIRŽIŠKA, V. „Aušra“ 1883–1933 metais. Iš *Vasario 16-ji*: Lietuvos nepriklausomybės 15-kos metų sukaktuviams paminėti. Redagavo Vincas Daudzvardas. Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 1933, p. 110–116.
31. BIRŽIŠKA, V. *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVII amžiais*, Chicago, 1987.
32. ČEPYTĖ, J. Bibliografijos klasifikavimo idėjos tarpukario Lietuvoje (istorinis ir loginis požiūris). *Knygotyra*, 2007, nr. 48, p. 124–148.
33. DEVIATNIKOVAITĖ, I. Administracinės teisės samprata ir mokslas tarpukario Lietuvoje. *Teisė*, 2018, t. 106, p. 80–98.
34. FRIDŠTEINAS, V. Dėl administracinio teismo Lietuvoje. *Teisė*, 1937, nr. 38, p. 187–205.
35. FRIDŠTEINAS, V. Valstybės atsakomybė už nuostolius, padarytus valdininkų neteisėtais veiksmais. *Teisė*, 1938, nr. 43, p. 267–278.
36. JAKIMAVIČIŪTĖ, I. Biografistikos samprata Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose. *Knygotyra*, 2008, nr. 51, p. 109–125.
37. JANUŠAUSKAITĖ, I. Pirmasis lietuviškos spaudos atgavimo minėjimas nepriklausomoje Lietuvoje 1929 metais. *Knygotyra*, 2016, nr. 67, p. 45–63.
38. JUONYTĖ, Ž. Lietuvos žydų religinė knyga 1928–1940 metų „Bibliografijos žiniuose“. *Knygotyra*, 2014, nr. 63, p. 129-0142.
39. KASPERIONYTĖ, R. Antikinis mitas Vinco Mykolaičio-Putino poemoje „Prometėjas“. *Teksto slėpiniai*, 2013, p. 45–54.
40. KAUNAS, D. Martyno Jankaus leidybinė veikla ir vaidmuo kultūriniame ir politiniame sąjūdyje. *Knygotyra*, 2009, nr. 52, p. 7–37.
41. KOLEVINSKIENĖ, Ž. Lietuvių rašytojų draugijos veikla 1970–1973 metais. *Teksto slėpiniai: Literatūros istorija*, 2009, p. 189–211.
42. KRAULS, I. Gerosios bibliotekų, knygų ir skaitymo dvasios istorija Šiaurės Europoje ir Baltijos šalyse. *Knygotyra*, 2014, nr. 62, p. 290–297.
43. LIEPAITĖ, I. Lietuvos knygotyros mokyklos koncepcijų raiška akademinuose kursuose. *Knygotyra*, 2010, nr. 54, p. 93–110.
44. *Lietuvos teisininkų kalendoriai nuo 1926 iki 1939 m.* Kaunas: AB „Varpas“.
45. *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Chicago: Lietuvių profesorių draugija Amerikoje, 1972.
46. *Lietuvos universiteto Teisės fakulteto reguliamas ir mokslo planas*. Kaunas: Teisių fakulteto leidinys, 1923.
47. MAKSIMAITIS, M. Juodžiausias Mykolo Romerio gyvenimo tarpsnis. *Teisė*, 2017, t. 102, p. 16–30.
48. MAKSIMAITIS, M. Lietuvos naujausios teisės istorijos tyrimai: rezultatai ir problemos. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 42–54.
49. MAKSIMAITIS, M. Petras Leonas: advokatas ir profesorius. *Jurisprudencija*, 2016, nr. 23(1), p. 7–24.
50. MALINAUSKAS, A. Mokslo darbų cituojamumas kaip mokslinio darbo kokybės matas. LMA: *Šiuolaikinis mokslas visuomenei*, 2011, p. 37–55.
51. MARKEVIČIUS, A. XVII amžiaus Ukmergės teismų lietuviškos priesaikos ir jų kalbos santykis su dabartine širvintiškių pratarne. *Archivum Lithuanicum*, 2008, nr. 10, p. 97–110.
52. MATIJOŠIENĖ, A. Leidinys apie bibliografijos mokslo raidą. *Knygotyra*, 2009, nr. 52, p. 269–272.
53. MISIŪNAS, R. Leidyba prieškario ir šiandienos Lietuvoje: patirties lyginamoji analizė. *Knygotyra*, 2014, nr. 62, p. 273–289.

54. NARKEVČIUS, K. Administracinis teismas ir jo pradai mūsų įstatymuose: diplominis darbas (1938). VDU Teisių fakultetas. VU Bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 85-VDU614.
55. PETKEVIČIUS, E. Valdymo teisė: diplominis darbas (1934). VU Bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 85-VDU331.
56. *Policijos kalendorius*. Kaunas: Piliečių apsaugos departamentas, „Policijos“ žurnalas, 1925–1938.
57. RAČKAUSKAS, K. Lietuvos administracinio teismo pradai. *Teisė*, 1937, nr. 37, p. 55–65.
58. RAGUOTIENĖ, G.; RAGUOTIS, B. Vaclovo Biržiškos gyvenimo ir veiklos bruožai. In: BIRŽIŠKA, V. *Knygotyros darbai*. Vilnius: Pradai, 1998, p. 7–27.
59. ROMERIS, M. *Administracinis teismas*. Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1928.
60. ROMERIS, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas: Spindulys, 1931.
61. ROMERIS, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Kaunas: Spindulys, 1937.
62. RÖMER, M. Dziennik ištraukos (vertė I. Deviatnikovaitė). VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F 75, saug. vien. 11, 12.
63. ŠENAVIČIENĖ, I. Lietuvių kalba 1863 m. sukilimo agitacijoje. *Lithuanistica*, 2006, t. 64, nr. 3, p. 13–23.
64. ŠIDLIAUSKAS, K. Administracinio teismo problemos. *Aidai*, 1954, nr. 3, p. 128–132.
65. ŠTIKONAITĖ, I. Lietuvos kultūriniai ir akademiniai ryšiai su Šveicarija XVI–XX amžiuje. *Archivum Lithuanicum*, 2004, nr. 6, p. 199–238.
66. Teisių fakulteto apyskaita 1922–24 mokslo metams. *Teisių fakulteto darbai*. Kaunas, 1924.
67. *Teisių fakulteto programos 1931/1932 m.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931.
68. *Valstybinės teisės konspektas, paruoštas pagal M. Romerio programą*. Rankraščio teisėmis, 1935.
69. VANAGAS, S. *Administracinė teisė (užrašai), paruošti prisilaikant 1936/1937 m. m. prof. Biržiškos administracinės teisės programos*. Rankraščio teisėmis, 1937.
70. VAZBYS, St. Dėl „valdininko“ sąvokos mūsų įstatymuose. *Teisė*, 1927, nr. 12, p. 98–101.
71. VILUTIS, P. *Administracinė teisė. Bendroji dalis*. Kaunas: VDU Teisių fakultetas, leidėjas – M. Kriaučiūnas, 1939.
72. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU, 2002.
73. ZERDINAS, I. Administracinis teismas Austrijoje: diplominis darbas (1932). VDU Teisių fakultetas. VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 85-VDU219.

Lietuvos centrinis valstybės archyvas

74. Fondai: 391, 631, 1556.

ADMINISTRATIVE LAW BY VACLOVAS BIRŽIŠKA

Ieva Deviatnikovaitė

S u m m a r y

The article examines Administrative Law course descriptions from 1931/1932 and 1936/1937 academic years and lectures' notes published in 1935 and 1937. These were the only written sources on the studies of administrative law until 1939. Despite such a miserable literature on the subject of administrative law in the Interwar period in Lithuania, it has not been analysed to date. The object of the research is the studies and the content of administrative law course unit in the Interwar period in Lithuania including getting acquainted with public administration of some areas. Several findings were made in the study. First, administrative law was not given enough attention – the head of Administrative Law Department at the University of Vytautas Magnus, V. Biržiška, was a recognized and well-known book scientist, documentarian, book and press historian, dean of the Faculty, but not a specialist of administrative law. Some young scholars (V. Fridšteinas, K. Račkauskas) were professionally interested in administrative law, although somehow they were not invited to teach at the University. Second, during the course of administrative law V. Biržiška devoted much attention to the history of the formation of various states, to the comparative legal regulation in different countries. That is the reason to call his course as a first course of comparative administrative law in Lithuania. Third, the course of V. Biržiška's administrative law was right at its initial phase of development: there were no clear terms of administrative law, administrative acts, public service, public administration, and no clear division between administrative law and other branches of public and private law.

Įteikta 2018 m. gegužės 29 d.

Priimta publikuoti 2018 m. birželio 27 d.